

RIKARD ŠVARC (1897, Zagreb–1941, Jasenovac)

Rikard Švarc, jevrejski kompozitor, muzički pedagog, kritičar i dirigent, rodio se u Zagrebu pred sam kraj 19. veka, 1897. godine, u porodici političara i pravnika Ljudevita Švarca, prvog jevrejskog zastupnika u Hrvatskom parlamentu, zatim u Mađarsko-hrvatskom parlamentu, većnika u Skupštini Grada Zagreba i Irde (rođene Kraus) koja je, nažalost, preminula na porođaju, rodivši, pored Rikarda, još troje dece. Rikard je osnovnu školu i gimnaziju završio u rodnom Zagrebu, a u isto vreme je pohađao i nastavu u Hrvatskom glazbenom zavodu, gde mu je violinu predavao češki violinista Vaclav Huml, klavir Ernest Kraut, a teoriju muzike čuveni hrvatski pedagozi i kompozitori Franjo Dugan i Fran Lhotka. U ovo vreme, baš pred veliku maturu, nastale su i prve Švarcove kompozicije. To su bile minijature, komponovane za klavir solo „Mali komad” i „Andante”. Tada su nastale i dve solo pesme na tekstove Dragutina Domjanića, pod nazivom „U mističnoj noći” i „Mrtvo jezero”. Za vreme Prvog svetskog rata bio je mobilisan, ali je i tada komponovao. Tako je nastala još jedna solopesma, pod nazivom „Sve je izgubljeno”, na tekst Vladimira Nazora. Po povratku iz rata, na očevu želju, Švarc upisuje studije hemije na Mašinskom fakultetu u Zagrebu, međutim ubrzo prelazi na Visoku tehničku školu u Beč. Život u Beču i njegovi umetnički krugovi ga veoma privlače i, shvatajući da ima dara za umetnost, upisuje 1919. godine studije na Akademiji za muziku i primenjenu umetnost, gde je redovno prisustvovao predavanjima iz kompozicije i orkestracije, koje su držali Arnold Šenberg, Alban Berg, Jozef Marks, predstavnici takozvane Druge bečke škole kompozicije, dok mu je klavir predavao Franc Jozef Mozer, a dirigovanje Ludvig Kajzer. Kreativno-konstruktivne posledice Švarcovog boravka i delovanja u Beču jesu osam kompozicija, koje su nastale pod jakim uticajem pomenutih bečkih profesora kompozicije, međutim u kojima već projevava neka vrsta neoklasicističkog stila po kojem će Švarc biti kasnije prepoznatljiv. Kompozicije koje su nastale u ovom „bečkom periodu” jesu: „Sonata za violinu i klavir u c-molu”; „Varijacije i Fugato na temu Menueta za klavir četvororučno, Wolfganga Amadeusa Mocarta”; pet solo pesama iz ciklusa „Arapske noći”, Hansa Betgea; Gudački kvartet u B-duru, ciklus solo pesama „Nešto se dogodilo”, na tekstove Rajner Marie Rilkea; „Prelid za klavir” i dve horske kompozicije na tekstove na jidiš jeziku (jezik Aškenaza – Jevreja iz Srednje i Istočne Evrope). Od njegovih ostalih kompozicija treba pomenuti „Svečanu muziku u čast 27. okobra”; „Gudački kvartet br. 2”; „Uspavanku” za violinu i orkestar; Baladu-poemu za bariton i orkestar „Pod palubom”, na tekst Vladimira Nazora; kao i „Romantičnu simfoniju”, koja je nastala 1938. godine u Novom Sadu.

Iz finansijskih razloga je prestao sa studiranjem u Beču i vratio se u Hrvatsku, gde je u Zagrebu i Osijeku nastavio da se bavi muzikom kroz pedagošku delatnost, dirigovanje i muzičku kritiku. Delovao je kao profesor teorije muzike u Muzičkoj školi u Osijeku, za koju je, zajedno sa kolegom Maksom Ungerom, imao planove da postane Muzički konzervatorijum. Dirigovao je orkestrima u Osijeku, Zagrebu i Splitu, a pisao je kritike za novine „Kazališni list”, „Jugoslovenski muzičar” i „Hrvatski list”. Prešao je potom u Split, gde je zajedno sa nekoliko svojih prijatelja i kolega osnovao privatnu Muzičku školu, dirigovao je tamošnjom filharmonijom i Pevačkim društvom „Zvonimir”, a pisao je kritike i recenzije za „Novo doba” i „Jutarnji list”. S obzirom to da je još uvek bio pod ugovorom sa Osiječkom operom, čiji se ansambl privremeno preselio u Beograd, Švarc je ponovo morao da promeni adresu. Predavao je klavir i teoriju muzike u Muzičkoj školi „Stanković” u Beogradu, gde je od 1929. do 1937. godine bio i zamenik direktora. Imao je tu čast i privilegiju da bude privatni učitelj

muzike prinčeva, sinova Njegovog Veličanstva kralja Aleksandra Karađorđevića. Ovde je takođe prikazao svestranost svog poziva muzičara, te je tako dirigovao orkestrom Muzičke škole „Stanković“, sa kojim je nastupao u Narodnom pozorištu, izvodeći muziku Pergolezija, Gluka i Mocarta. Pisao je za „Glasnik Muzičkog društva 'Stanković'“, a sa Milojem Milojevićem i Kostom Manojlovićem je osnovao časopis „Muzika“. Pored ovoga, pisao je za časopis „Zvuk“ i za emisije o muzici Radio Beograda, a povremeno je držao i predavanja iz istorije muzike na Kolarčevom narodnom univerzitetu.

Od 1936. godine, do pred sam početak Drugog svetskog rata, Rikard Švarc je bio direktor Muzičke škole „Isidor Bajić“ u Novom Sadu, koja je za vreme njegove uprave bila poznata pod imenom „Narodni konzervatorijum“ i imala je veoma bogat program koji se sastojao od čestih koncerata, priređivanih od strane solista, hora i orkestra, uz takozvana pretkoncertna predavanja, na kojima se publika mogla upoznati sa životom i delom kompozitora i mogla je biti upućena u glavne smernice toka kompozicija koje su bile na repertoaru. Švarc je, zajedno sa Svetolikom Pašćanom-Kočanovim, razvijao svestranu muzičku delatnost. Dirigovao je koncerte simfonijske muzike, držao letnje kurseve za muzičke pedagoge, o čemu postoje i sačuvani dokumenti.

U Novom Sadu mu se rodio sin Ludvig, ali mu je žena na porođaju, poput njegove majke, preminula, a on je bio ponovo mobilisan i bio je raspoređen u Bosnu i Makedoniju. Prešao je iz Novog Sada u Zagreb, kod svojih rođaka, međutim uhapsili su ga, a kasnije je prebačen u logor Slana na ostrvu Pag, a zatim u Jasenovac, gde je preminuo usled izmučenosti i nedovoljne uhranjenosti 1941. godine.

O Rikardu Švarcu se do nedavno znalo veoma malo, čak i u stručnim krugovima, sve do momenta kada su dva muzikologa uporedo, a ne znajući za istraživanja ovog drugog, došli do novih informacija o ovom zapostavljenom kompozitoru. Ta dva muzikologa su Gorjana Ivoković iz Zagreba i Dušan Mihalek iz Novog Sada.

Mihalek se svestrano trudi da Švarcova muzika zaživi na podijumu, te je tako organizovao i u Novom Sadu, ali kasnije i u Izraelu, gde i danas živi i radi, večeri posvećene muzici Rikarda Švarca.

Po svedočenju Mihaleka, izraelski istoričar Cvi Loker pronašao je na Jerusalimskom univerzitetu desetak Švarcovih partitura i rekao je Mihaleku da je upoznao Švarca u Novom Sadu, prilikom njegovog pokušaja da prevede jedan muzički leksikon na mađarski jezik. Mihalek je odmah proučio ove kompozicije i shvatio da se pred njim nalazi kompozitor „izuzetnog senzibiliteta, pozno romantičarske stilske orijentacije, ali i nekih savremenih uticaja“.

Mihalek je 1997. godine, na stogodišnjicu Švarcovog rođenja, zajedno sa nekoliko svojih novosadskih kolega muzičara, u Matici srpskoj organizovao autorsko veče Rikarda Švarca i tom prilikom je izveden izbor iz ovih novootkrivenih kompozicija.

Mihalek svedoči da je Švarcova muzika kasnije izvođena i u Izraelu, Velikoj Britaniji, Austriji, Holandiji, Kanadi i drugim zemljama.

Gorjana Ivoković je, istražujući arhivu Hrvatskoga glazbenoga zavoda, došla do nekoliko desetina kompozicija Rikarda Švarca, koje je popisala zajedno sa njegovim

napisima o muzici, a rezultat njenog istraživanja je i studija iz oblasti muzikologije „Čovjek na margini – Rikard Švarc”, na Muzičkoj akademiji Sveučilišta u Zagrebu 1995. godine.

Pijanistkinja Tamara Jurkić Sviben je proučavala i izvodila Švarcovu muziku za klavir, a pijanistkinja Jasmina Janković je objavila kompakt disk sa delima za klavir Rikarda Švarca.

S obzirom na to da sada znamo za postojanje ovog kompozitora i njegovu biografiju, naša je dužnost da negujemo sećanje na njega kroz izvođenje njegove muzike, a kako je toliko toga učinio za našu kulturnu sredinu, kroz aktivan doprinos našem muzičkom životu u godinama između dva svetska rata, trebalo bi da se postaramo da se njegova muzika kvalitetno snimi i trajno zabeleži za neka buduća pokoljenja.